

Η Διερεύνηση των Αναπτυξιακών Χαρακτηριστικών των Ορεινών Περιοχών της Περιφέρειας Πελοποννήσου την δεκαετία του 1990

Παναγιώτης ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ*

1. Εισαγωγή

Το ανάγλυφο της περιφέρειας Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία και εντυπωσιακές αντιθέσεις. Ο κεντρικός όγκος είναι γενικά ορεινός και αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα του συνολικού ορεινού χώρου της Ελλάδας. Ειδικότερα, σε χωροταξικό επίπεδο αποτελεί μέρος της μιας εκ των τριών μεγάλων γεωγραφικών ενότητων της χώρας, όπου, η πρώτη περιλαμβάνει την ορεινή Κεντροδυτική Μακεδονία, την οροσειρά της Πίνδου και την ορεινή Πελοπόννησο, η δεύτερη την οροσειρά της Ροδόπης και η τρίτη αφορά κυρίως την ορεινή Κρήτη.

Ο ορεινός χώρος της Πελοποννήσου έχει σημαντική βαρύτητα για την Περιφέρεια, όχι μόνο στο χωροταξικό αλλά και στο γενικότερο αναπτυξιακό επίπεδο. Το σημαντικότερο στοιχείο που χαρακτηρίζει την διάρθρωση του παραγωγικού και κοινωνικού ιστού της περιφέρειας είναι ότι σε όλους τους

νομούς της υπάρχουν σημαντικά τμήματα της ενδοχώρας τους όπου τα δημογραφικά και παραγωγικά τους στοιχεία εμφανίζουν συνεχώς φθίνουσα πορεία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη περιοχών δύο ταχυτήτων ανάπτυξης σε όλους τους νομούς και ως εκ τούτου σε ολόκληρη την Περιφέρεια (βλέπε Αθανασίου Α. Λ., Καβαδίας Α. Π., Κατοχιανού Ν. Δ., Τονικίδου Ι. Π., 1995). Η διαρθρωτική αυτή αναπτυξιακή ανισομέρεια οφείλεται κυρίως στο μεγάλο ποσοστό των ορεινών και απομονωμένων περιοχών.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να διερευνηθούν αναλυτικά τα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των προαναφερόμενων περιοχών τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για τον ορθολογικό προσδιορισμό μιας ολοκληρωμένης και αποτελεσματικής αναπτυξιακής στρατηγικής για τις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας. Η παρούσα εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το επόμενο κεφάλαιο αναλύει τα βασικά

*Παναγιώτης ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Δρ. Εντεταλμένος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων

αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Το κεφάλαιο τρία ασχολείται με την κλαδική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών. Το κεφάλαιο τέσσερα επικεντρώνεται στις ανισότητες των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στον ορεινό χώρο. Τέλος, τα συμπεράσματα και τα βασικά προβλήματα και αναπτυξιακές ευκαιρίες των ορεινών περιοχών της περιφέρειας Πελοποννήσου παρουσιάζονται στο πέμπτο κεφάλαιο.

2. Τα βασικά αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών της περιφέρειας Πελοποννήσου

Το βασικό χαρακτηριστικό των ορεινών εκτάσεων της Πελοποννήσου είναι η κυριαρχία από βοσκότοπους και δάση. Ειδικότερα, στον πίνακα 1 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29) παρουσιάζεται η απόλυτη και ποσοστιαία κατανομή των ορεινών εκτάσεων της περιφέρειας κατά βασική χρήση. Όπως φαίνεται στον πίνακα το 51,5% των ορεινών εκτάσεων καλύπτεται από βοσκότοπους, ενώ τα δάση αποτελούν το 27% περίπου των εκτάσεων αυτών. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις καλύπτουν το 18% περίπου της συνολικής ορεινής έκτασης της περιφέρειας.

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός των ορεινών περιοχών της περιφέρειας Πελοποννήσου ανέρχεται σε 56.129 άτομα και αποτελεί το 14,1% του συνολικού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών της χώρας (σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 1991). Στον πίνακα 2 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29) παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του ορεινού χώρου της Πελοποννήσου κατά Νομό.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 1 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29), το μεγαλύτερο μέρος του ορεινού οικονομικά ενεργού πληθυσμού της περιφέρειας καταλαμβάνουν οι Νομοί Αρκαδίας και Κορινθίας, στους οποίους ο ορεινός χώρος είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

Όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα στις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας, κυριαρχεί ο πρωτογενής τομέας,

καθώς η μεγάλη πλειοψηφία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών απασχολείται σε σχετικές δραστηριότητες. Στο διάγραμμα 1 (βλ. Παράρτημα σελ. 30) που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή του οικονομικά ενεργού των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Όπως παρατηρείται ο μισός περίπου οικονομικά ενεργός πληθυσμός της περιφέρειας ανήκει στις δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα. Ακολουθεί ο κλάδος των λοιπών υπηρεσιών του τριτογενή τομέα με 12,2%, ενώ το 8,8% και το 6,8% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται στις δραστηριότητες που αφορούν το εμπόριο, τις επισκευές, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια και στον κλάδο των κατασκευών αντίστοιχα. Η μεταποίηση απορροφά μόλις το 5,7% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του ορεινού χώρου της περιφέρειας.

Τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν την κυριαρχία των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα στην οικονομία του ορεινού χώρου γεγονός που αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα της εξέλιξης και της αναπτυξιακής πορείας των περιοχών αυτών (βλέπε Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 1994-99, 2000-2006). Όσον αφορά την ενδοπεριφερειακή, κλαδική κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, στους πίνακες 3 και 4 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29) που ακολουθούν παρουσιάζεται η απόλυτη και ποσοστιαία κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών των νομών της Περιφέρειας, στους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Και σ' αυτή την περίπτωση ο πρωτογενής τομέας είναι ιδιαίτερα σημαντικός, όσον αφορά το εργατικό δυναμικό, στις ορεινές περιοχές του νομού Αργολίδας όπου πάνω από το 60% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των περιοχών αυτών ασχολείται με τις δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα. Στους υπόλοιπους νομούς της Περιφέρειας, το αντίστοιχο ποσοστό βρίσκεται πλησίον του 50% για την Κορινθία, Λακωνία

και Μεσσηνία, ενώ μόνο στο Νομό Αρκαδίας μειώνεται στο 40%. Αντίθετα, στις λοιπές υπηρεσίες του τριτογενή τομέα, όλοι οι νομοί πλην της Αργολίδας έχουν ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού που ξεπερνάει το 10% του συνολικού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών τους. Στο εμπόριο και στις κύριες τουριστικές δραστηριότητες (ξενοδοχεία-εστιατόρια), οι νομοί Αρκαδίας, Κορινθίας, Λακωνίας έχουν ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού που κυμαίνεται μεταξύ του 9 - 10% του συνολικού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών τους. Το ίδιο ποσοστό περίπου στον κατασκευαστικό κλάδο έχουν οι νομοί Μεσσηνίας και Αρκαδίας. Όσον αφορά στη μεταποίηση, για όλους τους νομούς, βρίσκεται κάτω από το 7% του συνολικού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών τους. Στην υψηλότερη θέση ως προς το αντίστοιχο ποσοστό βρίσκονται οι Νομοί Μεσσηνίας και Κορινθίας.

Τέλος, υψηλό είναι, σε σχέση με τους άλλους Νομούς, το ποσοστό αυτών που δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για το Νομό Αρκαδίας, γεγονός που πιθανόν να υποδηλώνει σχετικά μεγάλο αριθμό ατόμων που υποαπασχολούνται ή απασχολούνται μερικώς.

3. Κλαδική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου

Προκειμένου να διερευνηθεί αναλυτικότερα η κλαδική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών των Νομών χρησιμοποιείται ο συντελεστής συμμετοχής¹ (quotient location), ο οποίος επιτρέπει συγκρίσεις μεταξύ περιοχών και δραστηριοτήτων με αναφορά στα εθνικά μεγέθη. Στην προκειμένη περίπτωση εκτιμήθηκαν οι συντελεστές συμμετοχής των ορεινών περιοχών των νομών της Πελοποννήσου, βάσει του οικονομικά ενεργού πληθυσμού τους κατά κλάδο (σύμφωνα με την Απογραφή 1991). Η εκτίμηση των συντελεστών συμμετοχής των νομών γίνεται τόσο ως προς την περιφέρεια, όσο και ως προς την χώρα προκειμένου να προσδιορισθεί η κλαδική εξειδίκευση των νομών σε σχέση με

την περιφέρεια αλλά και με την χώρα.

Σχετικά με την βασική ερμηνεία του συντελεστή συμμετοχής είναι χρήσιμο να αναφερθεί (βλέπε μεταξύ άλλων Παπαδασκαλόπουλος, 1995) ότι αν:

$QL = 1$ η δραστηριότητα i είναι αναπτυγμένη στις ορεινές περιοχές του νομού όσο και στο σύνολο των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας (ή της χώρας).

$QL > 1$ η δραστηριότητα i είναι περισσότερο αναπτυγμένη στις ορεινές περιοχές του νομού απ' ότι στο σύνολο των ορεινών περιοχών της περιφέρειας (ή της χώρας).

$QL < 1$ η δραστηριότητα i είναι λιγότερο αναπτυγμένη στις ορεινές περιοχές του νομού απ' ότι στο σύνολο των ορεινών περιοχών της περιφέρειας (ή της χώρας).

Παράλληλα, ο συντελεστής συμμετοχής θεωρείται και ως ικανοποιητικός δείκτης του εξαγωγικού προσανατολισμού της δραστηριότητας που αναφέρεται (Mayer and Pleeter 1975, Isserman 1977, Παπαδασκαλόπουλος, 1995 β). Στο πλαίσιο αυτό, μία άλλη σημαντική ερμηνεία του συντελεστή είναι η εξής:

$QL > 1$ η δραστηριότητα i θεωρείται βασική ή εξαγωγική.

$QL < 1$ η δραστηριότητα i θεωρείται μη βασική.

$QL = 1$ η δραστηριότητα i θεωρείται εξισορροπημένη.

Με βάση τα παραπάνω, στους πίνακες 5 και 6 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29) που ακολουθούν, παρουσιάζονται οι συντελεστές συμμετοχής των ορεινών περιοχών των νομών της περιφέρειας Πελοποννήσου κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας ως προς την περιφέρεια και ως προς το σύνολο της χώρας αντίστοιχα. Από τους πίνακες 5 και 6 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29) μπορούν να εξαχθούν ορισμένα βασικά συμπεράσματα όσον αφορά την κλαδική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών των νομών.

Οι ορεινές περιοχές στο νομό Αργολίδας εξειδικεύονται

περισσότερο σε σχέση με το σύνολο των ορεινών περιοχών της περιφέρειας στους κλάδους του πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, θήρα, αλιεία) και στον κλάδο των ορυχείων και λατομείων, όπου υπάρχει σχετικά ισχυρή εξειδίκευση. Όσον αφορά την εξειδίκευση των περιοχών αυτών σε σχέση με το σύνολο των ορεινών περιοχών της Χώρας παρατηρείται μεγαλύτερη εξειδίκευση μόνο στους κλάδους του πρωτογενή τομέα. Ο ορεινός χώρος του νομού Αρκαδίας παρουσιάζει μεγαλύτερη εξειδίκευση από την περιφέρεια σε όλους τους κλάδους εκτός του πρωτογενή τομέα και των ορυχείων, λατομείων. Την ισχυρότερη δε εξειδίκευση παρουσιάζει ο κλάδος της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού (λόγω ηλεκτροπαραγωγών περιοχών, όπως η Μεγαλόπολη). Ο ίδιος κλάδος παρουσιάζει ακόμα ισχυρότερη εξειδίκευση και ως προς το εθνικό επίπεδο ενώ οι υπόλοιποι κλάδοι στους οποίους ο νομός εξειδικεύεται περισσότερο από τη Χώρα είναι οι κατασκευές, οι μεταφορές – αποθηκεύσεις και επικοινωνίες, οι ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και οι λοιπές υπηρεσίες. Στο ορεινό τμήμα του νομού Κορινθίας μεγαλύτερη εξειδίκευση από την περιφέρεια παρατηρείται στους κλάδους των μεταποιητικών βιομηχανιών, των μεταφορών – αποθηκεύσεων – επικοινωνιών και των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών, ενώ λίγο πάνω από το περιφερειακό επίπεδο βρίσκονται και οι κλάδοι του πρωτογενή τομέα καθώς και το εμπόριο, οι επισκευές, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια. Σε σχέση με τη χώρα μεγαλύτερη εξειδίκευση παρουσιάζεται στον πρωτογενή τομέα, στις μεταφορές – αποθηκεύσεις και επικοινωνίες και στους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Σχετικά με το νομό Λακωνίας μεγαλύτερη εξειδίκευση από την περιφέρεια παρουσιάζει ο κλάδος του εμπορίου, επισκευών, ξενοδοχείων και εστιατορίων, ο κλάδος των μεταφορών, αποθηκεύσεων και επικοινωνιών, ο κλάδος των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών και ο κλάδος των λοιπών υπηρεσιών. Στους τρεις αυτούς τελευταίους κλάδους μαζί

με τον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει ισχυρότερη εξειδίκευση ο νομός και από το σύνολο του ορεινού χώρου της Ελλάδας. Μία επίσης σημαντική παρατήρηση που πρέπει να γίνει είναι ότι οι τρεις νομοί (Αρκαδία, Κορινθία και Λακωνία) φαίνεται να έχουν σε περιφερειακό επίπεδο σε κάποιο βαθμό ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού (λόγω της εξειδίκευσής τους στους κλάδους των ξενοδοχείων και εστιατορίων), κάτι όμως που δεν ισχύει ή καλύτερα εξαλείφεται σε σχέση με το εθνικό επίπεδο. Τέλος, οι ορεινές περιοχές του νομού Μεσσηνίας εξειδικεύονται περισσότερο από τις ορεινές περιοχές της περιφέρειας στη μεταποίηση, στις κατασκευές και στις διάφορες υπηρεσίες. Στους δύο αυτούς τελευταίους κλάδους η εξειδίκευση είναι μεγαλύτερη και από το σύνολο των ορεινών περιοχών της χώρας, ενώ μεγαλύτερη εξειδίκευση για το νομό παρατηρείται και για τον πρωτογενή τομέα.

Συμπερασματικά η κλαδική εξειδίκευση των ορεινών περιοχών των νομών παρουσιάζεται ως εξής (Πίνακας Κλαδικής Εξειδίκευσης):

Όπως φαίνεται ιδιαίτερο δυναμισμό στον ορεινό χώρο της Περιφέρειας παρουσιάζει ο πρωτογενής τομέας, ιδιαίτερα στους νομούς Αργολίδας και Κορινθίας.

Υστέρηση παρουσιάζουν οι ορεινές περιοχές της περιφέρειας στη μεταποίηση, όπου οι τρεις νομοί οι οποίοι εξειδικεύονται σε περιφερειακό επίπεδο χάνουν αυτό το πλεονέκτημα στο αντίστοιχο εθνικό επίπεδο. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση του εμπορίου και των τουριστικών δραστηριοτήτων. Αντίθετα, ισχυρός προσανατολισμός παρατηρείται στους υπόλοιπους κλάδους του τριτογενή τομέα. Τέλος, φαίνεται η εξειδίκευση της Αρκαδίας στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού, καθώς επίσης και στις κατασκευές όπου στον κλάδο αυτό μαζί με τη Μεσσηνία έχουν μεγαλύτερη εξειδίκευση τόσο από την περιφέρεια όσο και από την ορεινή χώρα στο σύνολό της.

Συνεπώς η Περιφέρεια παρουσιάζει αδυναμία εξειδίκευσης στη

ΚΛΑΔΟΙ	ΝΟΜΟΙ	
	Εξειδίκευση ως προς την Περιφέρεια	Εξειδίκευση ως προς την χώρα
A-B Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία και αλιεία	• Αργολίδα • Κορινθία	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία • Μεσσηνία
Γ Ορυχεία και λατομεία	• Αργολίδα	
Δ Μεταποιητικές βιομηχανίες	• Αρκαδία • Κορινθία • Μεσσηνία	
Ε Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	• Αρκαδία	• Αρκαδία
ΣΤ Κατασκευές	• Αρκαδία • Μεσσηνία	• Αρκαδία • Μεσσηνία
Ζ-Η Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία	
Θ Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία
Ι Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία
Κ-Π Λοιπές Υπηρεσίες	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία	• Αργολίδα • Κορινθία • Λακωνία

μεταποίηση, στο εμπόριο και στον τουρισμό, ενώ χαρακτηρίζεται από ισχυρό προσανατολισμό στον πρωτογενή τομέα, στην παροχή ηλεκτρικού ρεύματος και νερού, στις κατασκευές και στις υπόλοιπες δραστηριότητες του τριτογενή τομέα.

4. Ανισότητες των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στον ορεινό χώρο

Για τη μέτρηση των χωρικών ανισοτήτων μπορούν να αξιοποιηθούν τα μέτρα διασποράς, τα οποία μετρούν τις διαπεριφερειακές (ή και διανομαρχιακές) ανισότητες ως προς το μέσο περιφερειακό (ή και νομαρχιακό) επίπεδο (που εκφράζεται με τον αριθμητικό μέσο). Τα μέτρα διασποράς μας δίνουν πληροφορίες για την απόκλιση που παρουσιάζει, κατά μέσο όρο, κάθε περιφέρεια (ή νομός) από την ισοκατανομή του εξεταζόμενου περιφερειακού (ή νομαρχιακού) μεγέθους.

Ο συντελεστής μεταβλητότητας (CV) είναι ίσως το σημαντικότερο μέτρο της κατηγορίας αυτής γιατί δίνει τις υπάρχουσες αποκλίσεις των τιμών του εξεταζόμενου χαρακτηριστικού ως ποσοστό της κεντρικής τιμής του².

Στην προκειμένη περίπτωση εκτιμήθηκαν οι Συντελεστές Μεταβλητότητας κατά κλάδο, βάσει της περιφερειακής και της νομαρχιακής κατανομής του ορεινού οικονομικά ενεργού πληθυσμού του κάθε κλάδου. Τα σχετικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στον πίνακα 7 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29).

Μια πρώτη άποψη των ανισοτήτων μπορεί να μας δώσει και η μέση απόκλιση τετραγώνου η οποία αποτελεί ένα σημαντικό μέτρο διασποράς παρέχοντας σημαντικές πληροφορίες για τις αποκλίσεις όλων των τιμών του εξεταζόμενου χαρακτηριστικού από την κεντρική του τιμή. Επειδή όμως στην συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των τιμών του μέσου οικονομικά ενεργού πληθυσμού στους κλάδους κρίνεται σκόπιμη η χρησιμοποίηση του συντελεστή μεταβλητότητας. Έτσι υπάρχει καλύτερη προσέγγιση του ζητήματος της ανισοκατανομής, σε περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο, του οικονομικά

ενεργού πληθυσμού του κάθε κλάδου. Σύμφωνα με τον πίνακα τις μεγαλύτερες ανισότητες παρουσιάζουν οι κλάδοι των ορυχείων – μεταλλείων και της παροχής ηλεκτρικού ρεύματος – φυσικού αερίου και νερού (ο συντελεστής μεταβλητότητας είναι 131% και 141% αντίστοιχα). Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει συγκέντρωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των κλάδων αυτών σε ορισμένες μόνο ορεινές περιοχές (π.χ. όπως έχει αναφερθεί υπάρχει ισχυρή συγκέντρωση των ηλεκτροπαραγωγών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Μεγαλόπολης του νομού Αρκαδίας). Μικρότερη ανισότητα, αλλά ωστόσο σημαντική, παρουσιάζει η νομαρχιακή κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του ορεινού χώρου του κλάδου των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών (όπου ο συντελεστής μεταβλητότητας του κλάδου είναι 76%). Ανισότητες σε αρκετά μικρότερο βαθμό από τους προηγούμενους κλάδους παρουσιάζουν επίσης και όλοι οι υπόλοιποι κλάδοι, αφού ο Συντελεστής Μεταβλητότητας αυτών κυμαίνεται μεταξύ 47% και 59%.

Για να προσδιορισθούν καλύτερα οι ανισότητες στην κατανομή του ορεινού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των κλάδων κατά νομό μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο λόγος του συντελεστή μεταβλητότητας του κάθε κλάδου χωριστά ως προς τον συντελεστή μεταβλητότητας της περιφέρειας (ο οποίος προκύπτει από την νομαρχιακή κατανομή του συνολικού οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών της περιφέρειας). Ο λόγος αυτός αποτελεί έναν δείκτη διαφοροποίησης των ανισοτήτων και μας δείχνει την μεγαλύτερη ή μικρότερη χωρική ανισοκατανομή του κλάδου σε σχέση με το μέσο περιφερειακό επίπεδο. Ειδικότερα, ο δείκτης διαφοροποίησης των ανισοτήτων δίνεται από τον εξής τύπο:

$$\Delta.\Delta.A. = \frac{CV_i}{CV_{\text{ΠΕΛ}}} 100$$

Έτσι, οι κλάδοι που βρίσκονται κοντά στο 100 παρουσιάζουν

Σχήμα 1: Οι κλάδοι με βάση τη διαφοροποίηση των ανισοτήτων σε τέσσερις κατηγορίες

Κλάδοι με ισχυρές ανισότητες στον ορεινό χώρο	Κλάδοι με ανισότητες στον ορεινό χώρο
♦ Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού ♦ Ορυχεία και λατομεία	♦ Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
Κλάδοι με μικρές ανισότητες στον ορεινό χώρο	Σχετικά εξισορροπημένοι κλάδοι στον ορεινό χώρο
♦ Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία, αλιεία ♦ Κατασκευές	♦ Μεταποιητικές βιομηχανίες ♦ Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια ♦ Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες ♦ Λοιπές υπηρεσίες

ισοκατανομή στον ορεινό χώρο σε σχέση με το μέσο περιφερειακό επίπεδο. Αντίθετα, όσο μεγαλύτερη είναι η απόκλιση από το 100 τόσο μεγαλύτερη είναι η διαφοροποίηση των ανισοτήτων των κλάδων από το μέσο περιφερειακό επίπεδο.

Από τα στοιχεία του προηγούμενου πίνακα υπολογίζεται ο δείκτης διαφοροποίησης των ανισοτήτων των επιμέρους κλάδων και παρουσιάζεται στον πίνακα 8 (βλ. Παράρτημα σελ. 26-29). Όπως φαίνεται στον πίνακα μεγάλη διαφοροποίηση ανισοτήτων παρουσιάζεται όπως αναμένεται για τους κλάδους παροχής ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού και ορυχείων – λατομείων, σε μικρότερο βαθμό των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών και των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα. Αντίθετα το μεγαλύτερο βαθμό εξορρόπησης παρουσιάζει ο κλάδος εμπορίου, επισκευών, ξενοδοχείων και εστιατορίων, καθώς και της μεταποίησης. Βέβαια αυτό ίσως να οφείλεται και στον σχετικά χαμηλό βαθμό ανάπτυξης τους στον ορεινό χώρο της περιφέρειας.

Συμπερασματικά θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι κλάδοι μπορούν να ομαδοποιηθούν βάσει της διαφοροποίησης των ανισοτήτων σε τέσσερις κατηγορίες, οι οποίες παρουσιάζονται σχηματικά ως εξής.

5. Συμπεράσματα, προβλήματα και αναπτυξιακές ευκαιρίες των ορεινών περιοχών της περιφέρειας Πελοποννήσου

Τα κύρια προβλήματα των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας Πελοποννήσου, δεν διαφέρουν από τα κλασικά προβλήματα της πλειονότητας των ορεινών περιοχών της χώρας. Σε γενικές γραμμές, τα βασικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου είναι (ΠΕΠ Πελοποννήσου, 2000-2006):

- ♦ Το χαμηλό επίπεδο υποδομών και εξυπηρέτησεων.
- ♦ Η γεωγραφική απομόνωση από τις υπόλοιπες περιοχές και η έλλειψη επαρκών συνδέσεων.
- ♦ Τα χαμηλά εισοδήματα.

♦ Ο γηρασμένος πληθυσμός.

♦ Οι παραδοσιακές αγροτικές και κτηνοτροφικές καλλιέργειες και η αδυναμία εκσυγχρονισμού και διαφοροποίησης.

♦ Η αδυναμία αξιοποίησης των τοπικών πλεονεκτημάτων και του ενδογενούς παραγωγικού δυναμικού.

Ωστόσο, ένα σημαντικό μέρος των ορεινών περιοχών της περιφέρειας μπορούν να αποτελέσουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, βάση δυναμικής ανάπτυξης με σημαντικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα κυρίως στο τριτογενή και πρωτογενή τομέα της ελληνικής οικονομίας. Σημειώνεται ότι πολλές περιοχές της Αλτικής Ευρώπης πέτυχαν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και επίπεδα ευημερίας μέσω δραστηριοτήτων τουρισμού – αναψυχής με παράλληλη ενίσχυση των παραδοσιακών τους αγροτικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων (ΥΠΕΘΟ, 1999).

Η διεθνώς παρατηρούμενη ταχεία ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών ορεινού τουρισμού, εφόσον αξιοποιηθεί, θα μπορούσε να εμπλουτίσει το βασικό τουριστικό προϊόν, να επεκτείνει την τουριστική περίοδο, να δημιουργήσει νέες επενδυτικές ροές και σημαντικές ευκαιρίες απασχόλησης. Προς την κατεύθυνση αυτή η ορεινή Πελοπόννησος διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που έχουν σχέση με την διαθεσιμότητα και την ποιότητα των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων (αισθητικά δάση, βιότοποι, παραδοσιακοί οικισμοί, αρχαιολογικοί χώροι, μοναστήρια κ.λπ.).

Παράλληλα και συμπληρωματικά με τα παραπάνω η ενίσχυση της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας των ορεινών περιοχών, τα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα, η τοπική χειροτεχνική δραστηριότητα και οι ΜΜΕ μπορούν να αξιοποιήσουν την επίσης παρατηρούμενη στροφή των ευρωπαϊκών καταναλωτών προς αυτές τις κατηγορίες.

Πέρα από αυτά, η ολοκλήρωση των μεγάλων έργων αναμένεται

να δημιουργήσει σημαντικές επιδράσεις στην συνολική ανάπτυξη της περιφέρειας. Η ολοκλήρωση του μεγάλου οδικού άξονα ΠΑΘΕ (Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ευζώνοι), σε συνδυασμό με την εθνική οδό Καλαμάτας-Τρίπολης-Κορίνθου, θα οδηγήσει στην λειτουργική και χωρική ενσωμάτωση της Περιφέρειας Πελοποννήσου στον βασικό αναπτυξιακό άξονα της χώρας (τον λεγόμενο ανατολικό αναπτυξιακό άξονα) και ειδικότερα των νομών και περιοχών που γειτνιάζουν άμεσα με αυτές τις οδικές αρτηρίες. Επιπλέον, η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου θα οδηγήσει στην ενδυνάμωση του δεύτερου αναπτυξιακού άξονα (του λεγόμενου Δυτικού αναπτυξιακού άξονα) με θετικές επιδράσεις για την Περιφέρεια Πελοποννήσου.

Στο πλαίσιο αυτό, οι ορεινές και απομονωμένες περιοχές, θα πρέπει να ενσωματωθούν και να λειτουργήσουν αναπτυξιακά, εκμεταλλευόμενες τις προοπτικές αυτές. Για το λόγο αυτό σημαντική θεωρείται η βελτίωση των υποδομών και η πρόσβαση των απομακρυσμένων περιοχών στα βασικά οδικά και λοιπά συγκοινωνιακά δίκτυα, έτσι ώστε να αξιοποιήσουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό την προοπτική της λειτουργικής και χωρικής ενσωμάτωσης της Περιφέρειας στα ευρύτερα γεωγραφικά σύνολα που την περιβάλλουν. Με τον τρόπο αυτό η περιφέρεια θα αποκομίσει σημαντικά οφέλη σχετικά με την ενίσχυση του εμπορίου, των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, των τοπικών προϊόντων, την αξιοποίηση της τοπικής παράδοσης και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Σημειώσεις:

¹ Ο Συντελεστής Συμμετοχής δίνεται από τον τύπο (βλέπε μεταξύ άλλων Παπαδασκαλόπουλος, 1995 α):

$$QL = \frac{A_{ir}}{A_r} \bigg/ \frac{A_{in}}{A_n}$$

όπου:

QL = ο Συντελεστής Συμμετοχής

A_{ir} = ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του κλάδου i στις ορεινές περιοχές του Νομού r .

A_r = ο συνολικός οικονομικά ενεργός πληθυσμός στις ορεινές περιοχές του Νομού r .

A_{in} = ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του κλάδου i στο σύνολο των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας (ή της χώρας)

A_n = ο συνολικός οικονομικά ενεργός πληθυσμός στο σύνολο των ορεινών περιοχών της Περιφέρειας (ή της χώρας)

² Ο Συντελεστής μεταβλητότητας δίνεται από τον τύπο (βλέπε μεταξύ άλλων Παπαδασκαλόπουλος, 1995):

$$C.V. = \frac{\sigma}{\bar{X}} 100$$

όπου: σ = η Μέση Απόκλιση Τετραγώνου

και $\bar{X}$ = ο Αριθμητικός Μέσος

³ Λεπτομέρειες για τη μεθοδολογία υπολογισμού του κατά κεφαλή ΑΕγχΠ εκφρασμένου σε ΜΑΔ (GDP per head in PPS) βλέπε τις περιοδικές εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την κατάσταση στις περιφέρειες και για τη συνοχή, διαθέσιμες μέσω διαδικτύου στη διεύθυνση www.europa.eu.int.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αθανασίου Α. Λ., Καβαδίας Α. Π., Κατοχιανού Ν. Δ., Τονικίδου Ι. Π., Διαπεριφερειακή ανάλυση και πολιτική και βασικά στοιχεία κατά περιφέρεια και νομό, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1995.

Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Πελοποννήσου 1994-99.

Γενική Γραμματεία Περιφέρειας Πελοποννήσου Σχέδιο Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Πελοποννήσου 2000-2006.

Παπαδασκαλόπουλος Δ. Αθανάσιος (β), Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάλυσης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995.

Παπαδασκαλόπουλος Δ. Αθανάσιος (α), Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1995.

Πίνακας 1

Κατανομή των ορεινών εκτάσεων της Πελοποννήσου κατά βασική χρήση

	Σύνολο Ορεινών Εκτάσεων	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και Αγροαπαύσεις	Βοσκότοποι	Δάση	Εκτάσεις που καλύπτονται από νερά	Εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι οικισμοί
Στρέμματα	7.751	1.375,5	3.989,8	2.053,4	75,5	147,2
% κατανομή	100,00	17,75	51,47	26,49	0,97	1,90

Πηγή: ΕΣΥΕ, επεξεργασία στοιχείων

Πίνακας 2

Ποσοστιαία κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου κατά Νομό

Νομοί	% κατανομή
ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ	17,02
ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	33,33
ΝΟΜΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	26,95
ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	7,09
ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	15,60
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	100,00

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1991, επεξεργασία στοιχείων

Πίνακας 3

**Κατανομή κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού
των ορεινών περιοχών των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου, 1991**

ΝΟΜΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	A-B	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ-Η	Θ	Ι	Κ-Π	Χ1	Χ9
Αργολίδος	16.576	10.366	140	796	40	764	1.314	566	70	1.314	416	790
Αρκαδίας	15.181	5.696	34	897	381	1.369	1.471	872	237	2.350	587	1.287
Κορινθίας	13.182	6.548	24	851	60	758	1.186	676	188	1.576	389	926
Λακωνίας	3.520	1.671	4	123	16	214	340	246	38	572	114	182
Μεσσηνίας	7.670	3.590	11	521	46	712	609	321	53	1.055	257	495
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	53.129	27.871	213	3.188	543	3.817	4.920	2.681	586	6.867	1.763	3.680

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1991

Πίνακας 4

**Ποσοστιαία κατανομή κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας του οικονομικά ενεργού πληθυσμού
των ορεινών περιοχών των Νομών της Περιφέρειας Πελοποννήσου, 1991**

ΝΟΜΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	A-B*	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ-Η	Θ	Ι	Κ-Π	Χ1	Χ9
Αργολίδος	100,0	62,5	0,8	4,8	0,2	4,6	7,9	3,4	0,4	7,9	2,5	4,8
Αρκαδίας	100,0	37,5	0,2	5,9	2,5	9,0	9,7	5,7	1,6	15,5	3,9	8,5
Κορινθίας	100,0	49,7	0,2	6,5	0,5	5,8	9,0	5,1	1,4	12,0	3,0	7,0
Λακωνίας	100,0	47,5	0,1	3,5	0,5	6,1	9,7	7,0	1,1	16,3	3,2	5,2
Μεσσηνίας	100,0	46,8	0,1	6,8	0,6	9,3	7,9	4,2	0,7	13,8	3,4	6,5
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	100,0	49,7	0,4	5,7	1,0	6,8	8,8	4,8	1,0	12,2	3,1	6,6

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1991, επεξεργασία στοιχείων

*Α-Β	Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία και αλιεία	Θ	Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες
Γ	Ορυχεία και λατομεία	Ι	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί
Δ	Μεταποιητικές βιομηχανίες	Κ-Π	Λοιπές Υπηρεσίες
Ε	Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	Χ1	"Νέοι"
ΣΤ	Κατασκευές	Χ9	Δεν δήλωσαν κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
Ζ-Η	Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια		

Πίνακας 5

Συντελεστές Συμμετοχής του ορεινού χώρου των Νομών της Πελοποννήσου
(κλαδική εξειδίκευση των Νομών σε σχέση με την Περιφέρεια)

ΝΟΜΟΙ / ΚΛΑΔΟΙ	Α-Β*	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ-Η	Θ	Ι	Κ-Π
Αργολίδος	1,227	2,168	0,823	0,243	0,660	0,881	0,696	0,394	0,631
Αρκαδίας	0,778	0,608	1,072	2,673	1,366	1,139	1,239	1,540	1,303
Κορινθίας	1,003	0,481	1,140	0,472	0,848	1,030	1,077	1,370	0,980
Λακωνίας	0,943	0,295	0,607	0,463	0,881	1,086	1,443	1,019	1,310
Μεσσηνίας	0,944	0,378	1,197	0,621	1,367	0,907	0,877	0,663	1,126

Πίνακας 6

Συντελεστές Συμμετοχής του ορεινού χώρου των Νομών της Πελοποννήσου
(κλαδική εξειδίκευση των Νομών σε σχέση με την Χώρα)

ΝΟΜΟΙ / ΚΛΑΔΟΙ	Α-Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ-Η	Θ	Ι	Κ-Π
Αργολίδος	1,404	0,871	0,568	0,334	0,518	0,757	0,739	0,471	0,603
Αρκαδίας	0,891	0,244	0,740	3,676	1,071	0,979	1,315	1,842	1,245
Κορινθίας	1,149	0,193	0,787	0,649	0,665	0,885	1,143	1,639	0,936
Λακωνίας	1,079	0,119	0,419	0,637	0,691	0,934	1,531	1,219	1,251
Μεσσηνίας	1,080	0,152	0,827	0,854	1,072	0,780	0,792	0,792	1,075

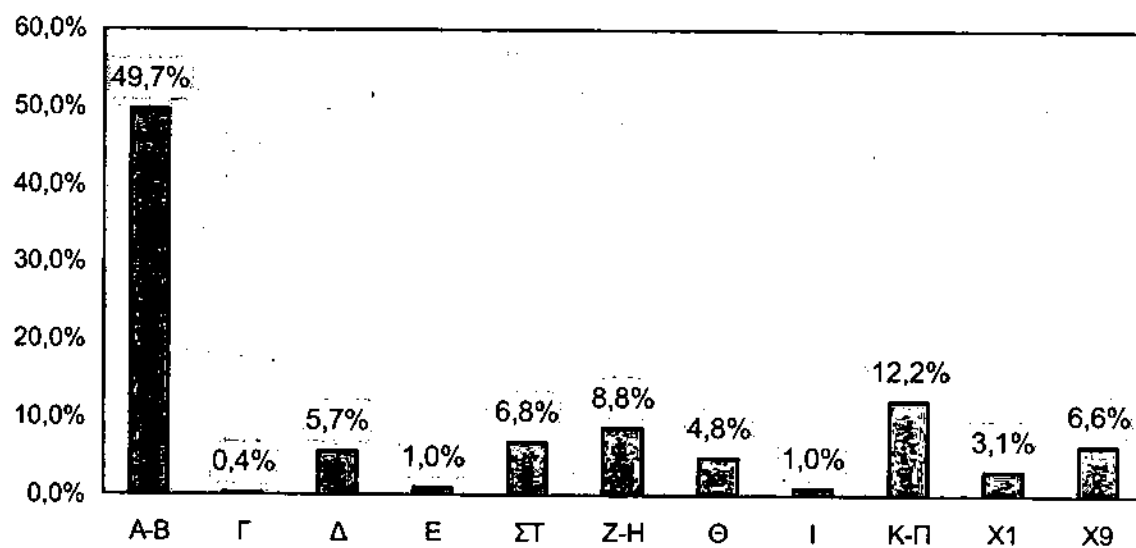
Πίνακας 7
Συντελεστές Μεταβλητότητας (CV) του ορεινού χώρου των Νομών της Πελοποννήσου

ΚΛΑΔΟΙ	Αργολίδα	Αρκαδία	Κορινθία	Λακωνία	Μεσσηνία	Πελοπόννησος	$\bar{X}$	σ	CV
A-B	10366	5696	6548	1671	3590	27871	5574.020	3282.40	58.89
Γ	140	34	24	4	11	213	42.60	55.67	130.67
Δ	796	897	851	123	521	3188	637.60	322.62	50.60
Ε	40	381	60	16	46	543	108.60	153.10	140.98
ΣΤ	764	1369	758	214	712	3817	763.40	409.65	53.66
Z-H	1314	1471	1186	340	609	4920	984.00	485.34	49.32
Θ	566	872	676	246	321	2681	536.20	256.77	47.89
Ι	70	237	188	38	53	586	117.20	89.42	76.30
Κ-Π	1314	2350	1576	572	1055	6867	1373.40	659.91	48.05
Σύνολο	15370	13307	11867	3224	6918	50686	10137.20	4964.31	48.97

Πίνακας 8
Δείκτης Διαφοροποίησης Ανισοτήτων των κλάδων στον ορεινό χώρο των Νομών της Πελοποννήσου

ΚΛΑΔΟΙ	Δ.Δ.Α.
1. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα, δασοκομία και αλιεία	120,25
2. Ορυχεία και λατομεία	266,84
3. Μεταποιητικές βιομηχανίες	103,32
4. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού	287,88
5. Κατασκευές	109,58
6. Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια	100,72
7. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	97,79
8. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	155,81
9. Λοιπές Υπηρεσίες	98,12

**Διάγραμμα 1: Ποσοστιαία κατανομή του οικονομικά ενεργού
πληθυσμού της Περιφέρειας Πελοποννήσου κατά κλάδο
οικονομικής δραστηριότητας, 1991**

Πηγή: ΕΣΥΕ, Επεξεργασία στοιχείων